

תורת ההתפתחות וחז"ל

ניסן יואלי

ההתמודדות בסתירות בין פסוקי התורה (והגדות חז"ל) לתאור העולם המוכר לנו, כלומר ההתמודדות מול תאוריית האבולוציה, ההתפתחות לעומת תאורי ספר בראשית על בריאת העולם. מתבררת לא פעם, כי המתעסקים בכך נפגשו במושגים "גיל העולם", "אבולוציה" ו"דארווין", אך לא יודעים בדיוק מה כל מושג אומר ועל כן יש להקדים ולתאר בפניהם בקווים כלליים מה "תורה" זו טוענת לפני שנוכל להשיב עליה ולהתמודד אתה.

תורת האבולוציה כוללת שלושה מרכיבים בסיסיים (לפי משמעותה כיום):

א. **הזמן** - לפי תאוריית האבולוציה היקום קיים בין 16 ל-17 מיליארד שנים וכדור הארץ קיים 5 מיליארד שנים.

ב. **ההתפתחות** - תאוריית האבולוציה טוענת שהמינים והגזעים לא נבראו כמות שהם היום, אלא התפתחו זה מזה דרך מוטציות, (המכניזם עצמו של ההתפתחות הינו כיום בבדיקה מדעית).

ג. **המקורות** - לפי תאוריית דארווין (המקובלת כיום אצל הממסד) כל המינים של בעלי החיים, הצמחים והבקטריות הופיעו ע"י מכניזם אקראי לחלוטין. ישנם שני מנגנונים עיקריים:¹

1. הופעת המוטציות.

2. תפקוד הברירה הטבעית המשאירה בחיים את המינים אשר הסתגלו לסביבתם בלבד. האבולוציה מורכבת ומבוססת על שני תחומים מדעיים:

הראשון העוסק יותר בעובדות ובתכנים המדעיים כשלעצמם, דוגמת הפליאונטולוגיה החוקרת את המאובנים שנתגלו בתוך השכבות הגאולוגיים השונות, בניסיון לסדרם לפי סדר לוגי או לפי סדר השכבות: מן השכבה הנמוכה ביתר עד השכבה הגבוהה ביותר, ולפי"ז החדשה ביותר) עפ"י"ז מסבירה הפליאונטולוגיה שהמינים השונים הופיעו בהדרגה ולא בבת-אחת. אין מדובר כאן בבריאה אלא בהופעת המינים לאורך ההיסטוריה של כדור הארץ (אשר הוא, כאמור מסתכם במיליארדי שנים).

השני העוסק יותר בתאוריה או במכניזם של העובדות הנ"ל, כלומר כיצד הופיעו והתפתחו המינים זה מזה, במאה ה-19 התמודדו בעניין זה שתי תאוריות אשר ניסו כוחן בהסדר המנגנון של ההתפתחות:

תאוריית דרווין - הוא הידועה והמקובלת כיום בעולם המדע², והיא הטוענת שהעולם הופיע והתפתח במקורות גמורה.

א"כ, אפשר לומר שהזמן וההתפתחות, הן נקודות מוכחות **פחות או יותר מבחינה מדעית**, מה שאין כן עקרון המקורות שהוא כבר התאוריה הבנויה על גבי הערכות.

עד כאן בקצרה העקרונות.

כבר בתלמוד אנו מוצאים הדים ל"התפתחות". התלמוד במסכת ערובין³ דן בכספי מעשר שני, ואלו מאכלים ניתן לקנות בכסף זה. הכלל הוא שהם צריכים להיות גידולי קרקע. אחת הדעות הפוסלת למשל דגים היא כי דגים אינם גידולי קרקע כי: "דגים - ממיא איברו" הם נבראו מהמים. קודם היו מים ומהמים נבראו הדגים - מכאן שהדגים לא נבראו "יש מאין", אלא "יש מיש". באותה סוגיא נדונה גם השאלה לגבי העופות: "עופות - מן הרקק נבראו". ומשמע מכאן שמהרקק שהוא

¹ ד. **האחידות** - הדברים התפתחו תמיד במהירות משהם מתפתחים היום (עיינין "ארץ רעשה" לפרופ' וליקובסקי) - הערת הרב חננאל זייני.

² כיום זה מתערער - הערת הרב חננאל זייני.

³ כז: - כח.

תערובת מים ועפר נבראו העופות ושוב לא "יש מאין", או בלשון מדעני ימינו מהזוחלים החיים על גבול הים והיבשה התפתחו העופות. וכן במסכת חולין⁴: "אמר רב שמואל קפוטקאה: **תדע** שהרי עופות יש להן קשקשת ברגליהם כדגים" כלומר נשארו אצלם סימנים מאבות אבותיהם הדגיים (שמהם התפתחו לעופות). וכן מתרץ רב שמואל קפוטקאה סתירות בין הפסוקים: "כתוב אחד אומר: 'ויאמר א-להים ישרצו המים שרץ נפש חיה **ועוף יעופף**' - אלמא ממאי איברו! וכתוב: 'ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל **עוף השמים**' - אלמא מארעא איברו! אמר...: **מן הרקק נבראו**".⁵

המהרש"א⁶ מציין⁷:

"יראה לפי דעת החוקרים שכל יסוד היותר רחוק מן הגלגל הוא יותר גשמי וחומרי, והארץ יסוד תחתון - יותר גשמי מיסוד המים שעליו, ולכן הבהמה אשר **נפשה מהאדמה** מחומר הגס, יצטרך לזכך ולהעלות חומרה לאכילת נפש אדם שהוא נברא ג"כ מחומר הגס מהאדמה - **ובב' סימנים** שנשחטו יזדכך חומר הבהמה... אבל הדגים אשר **בריאתן** מהמים מחומר היותר דק מתעלה בנפש האדם מאכילתן כמו שהן **באסיפות בעלמא**, ולזה העופות שנבראו מרקק צריך זיכוך **בסימן אחד** קצת."

הנה לפי דעת המהרש"א, קיימת התפתחות בבריאה וככל שהיא יותר מפותחת היא יותר **רחוקה ממקורה** ולכן היא צריכה **עילוי** גדול יותר בהכשרתה לאכילת האדם. ומצאנו איך התורה מביעה בהלכותיה את עובדת ההתפתחות הקיימת בעולם, בה ככל שהיצור מפותח יותר כן הוא רחוק יותר ממקורו, וצריך הוא עילוי רב יותר בכדי להזדכך עד שהיהודי יוכל להטמיע אותו באיבריו, להעלותו מדרגת בע"ח לדרגת האדם המדבר דברי תורה, תפילה ושבח לקב"ה - למי שאמר והיה העולם.

ושמא נחשוב כי אמנם אותה התפתחות לה רומזים חז"ל הייתה מהירה כל כך שכל כולה התרחשה בששה ימים "כפשוטן" של פסוקי בראשית, הנה כבר רבינו בחיי⁸ בפרושו לתורה⁹ מדבר על **מאות מיליוני שנים** וז"ל:

וע"ד **הקבלה** ויהי בנסוע הארון, פרשה זו רומזת על כל ימי עולם כי נרשמו בה שבעת אלפים כמו בפסוק ראשון, ודרשו רז"ל שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חריב... לכך הפרשה מסוימת בנוניין בתחלה ובסוף לבאר כי ילך עד **היובל הגדול** שהוא **אלף דור** והיה העולם בטל ויחזור לתהו ובהו... ידוע כי ששת ספירות פעלו בששת ימי בראשית כל ספירה וספירה ביומה... וכן הענין בששת אלפים כי חזר חלילה והתחיל לפעול... והמשכיל יבין הפסוקים ההם כי **איני רשאי להרחיב בהם באור**. וא"כ יתחייב שיהיה כל המציאות כולו בטל ונעדר. **ואחר היובל** יתחדש המציאות כלו כי יחזרו העשר כבתחילה להתגלות מאין סוף ותחזור ההמשכה בעליונים ובשפלים מימי קדם, **וכן מיובל ליובל עד י"ח אלף יובלין**... וכן בפרק קמא דעבודה זרה איבעית רוכב על כרוב קל וסגי ועובר **בי"ח אלף עולמות** שלו... ואתה דע לך. והנה זה מן הדברים **הנמנעים שאין לנו להרהר בהן**, והוא שאמרו מה למעלה מה למטה מה לפנינו מה לאחור. והקב"ה ימחול לנו ויזכנו להמנות עם יראיו וחושבי שמו ויתן לנו מהלכים בין העומדים לפניו...

הנה רבינו בחיי מדבר של י"ח אלף יובלים שהם (18 x 1000 x 50 = 900,000) תשע מאות אלף ימים בלוי"ז של הקב"ה. כל אחד מימיו של רבש"ע הם אלף שנים שלנו: "כי אֶלֶף שָׁנִים - בְּעֵינֵיךָ כְּיּוֹם

⁴ חולין כז :

⁵ וזו עוד דוגמא מיני רבות שדרווין לא חידש שיש התפתחות בעולם, כבר חז"ל דברו על כך, היה להם ברור שהעולם הוא עולם מתפתח דבר מתוך דבר בניגוד לתפיסה האריסטוטלית שהעולם קבוע. לכן, כל הפולמוס שעורר דרווין ב"תאוריה" שלו אולי זעזעה את העולם הלא היהודי אולם בשום פנים לא היוותה חידוש לחכמי ישראל. ההבדל בינו התאוריה שלו לתורה היא שהוא טוען שהתהליך **אקראי** ואילו התורה אומרת כי **רבש"ע אחראי** לתהליך.

⁶ רב ומפרש התלמוד בחידושי, (1555-1631 לספה"א).

⁷ בח"א לחולין שם.

⁸ פרשן על התורה, תלמיד הרשב"א, חי בספרד ומת בשנת 1340 לספה"א.

⁹ רבינו בחיי במדבר י לה.

אֶתְמוּל כִּי יַעֲבֹר¹⁰, כך שאותם 900,000 ימיו של רבש"ע הם 900,000,000 (תשע מאות מיליון) שנים - זמן בלתי נתפס, ע"י השכל האנושי - "והנה זה מן הדברים הנמנעים שאין לנו להרהר בהן". רבינו בחיי מרגיש שהוא אולי עבר את המידה במה שהוא מגלה בפרושו זה, וזאת בטרם עת, את אחד מסתרי התורה בקשר ל"גיל העולם", ומבקש שהקב"ה "ימחול לו ויזכהו להמנות עם יראיו וחושבי שמו ויתן לו מהלכים בין העומדים לפניו". כן הדבר מלמד אותנו, כי כאשר המדענים מדברים על גיל העולם - בן מיליארדי שנים (יש אומרים 16 מיליארד שנים ויש המסתפקים רק ב-13.5 מיליארד), אל לנו להיבהל מכך שהרי גם חכמי הקבלה - יודעי תורת הסוד, מדברים על מספרים אסטרונומיים שכאלו. כל ההבדל בין ה'מלומדים' השונים הוא כמה "אֶפְסִים" מוסיפים מימין ל-1 ("יחידו" של עולם).